

SHE'RIY TARJIMA MUAMMOLARI

Sodiqova Dinora Faxriddin qizi

*Termiz davlat universiteti Xorijiy filologiya fakulteti Tarjima nazariyasi va
amaliyoti ingliz tili ta'lim yo'nalishi 1-kusr talabasi*

Gmail: dinorasodikova2006@gmail.com

Tel: (+998)33.950.01.06.

Аннотация: В статье анализируются основные проблемы, возникающие в процессе поэтического перевода, факторы, их вызывающие, а также теоретические и практические подходы, используемые при переводе. В то же время рассматриваются грамматические проблемы и трудности, возникающие при поэтических переводах. Кроме того, рассматриваются вопросы перевода на примерах из произведений Алишера Навои и современной узбекской поэзии, обсуждаются взгляды современных теоретиков поэзии и перевода на поэтический перевод. Цель статьи — пролить свет на лингвистические, эстетические, культурные и грамматические аспекты поэтического перевода.

Ключевые слова: поэтический перевод, художественный перевод, ритм, рифма, адекватность, стратегия перевода, Алишер Навои, грамматические проблемы и трудности, теоретики перевода

Annotation: This article analyzes the main problems that arise in the process of poetic translation, the factors that cause them, and the theoretical and practical approaches used in translation. At the same time, grammatical problems and difficulties encountered in poetic translations are also examined. In addition, translation issues are considered using examples from Alisher Navoi and modern Uzbek poetry, and the views of contemporary poetry and translation theorists on

poetic translation are presented. The article aims to shed light on the linguistic, aesthetic, cultural, and grammatical aspects of poetic translation.

Keywords: poetic translation, literary translation, rhythm, rhyme, adequacy, translation strategy, Alisher Navoi, grammatical problems and difficulties, translation theorists.

Annotatsiya: Mazkur maqolada she'riy tarjima jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolar, ularni keltirib chiqaruvchi omillar va tarjimada qo'llaniladigan nazariy hamda amaliy yondashuvlar tahlil qilinadi. Shu bilan birgalikda she'riy tarjimalarda uchraydigan grammatik muammolar va qiyinchiliklar ham ko'ring chiqiladi. Shuningdek, Alisher Navoiy va zamonaviy o'zbek she'riyatidan misollar orqali tarjima masalalari ko'rib chiqiladi, hamda hozirgi she'riyat va tarjima nazariyachilarining she'riy tarjima haqidagi fikrlari aytib o'tiladi. Maqola she'riy tarjimaning lingvistik, estetik, madaniy va grammatik jihatlarini yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: she'riy tarjima, badiiy tarjima, ritm, qofiya, adekvatlik, tarjimonlik strategiyasi, Alisher Navoiy, grammatik muammolar va qiyinchiliklar, tarjima nazariyachilari.

Kirish

Tarjima san'ati insoniyat madaniy taraqqiyotining ajralmas qismi bo'lib, turli xalqlarning adabiy merosini bir-biriga yaqinlashtirish, o'zaro tushunishni mustahkamlashda muhim vositadir. Badiiy tarjima, ayniqsa she'riy tarjima, o'z mohiyatiga ko'ra chuqur estetik, madaniy va tilshunoslik mezonlarini o'z ichiga oladi. She'r tarjimasi matnning tashqi ko'rinishi (ritm, qofiya) bilan bir qatorda, ichki ruhiy olamini ham boshqa tilda aks ettirishni talab etadi[1]. She'r — bu nafaqat mazmun, balki ohang, ritm, qofiya, obrazlilik va hissiyotlar uyg'unligidir. Shu sababli she'riy matnni boshqa tilga o'girish murakkab jarayon

bo‘lib, tarjimondan nafaqat til bilimi, balki badiiy tafakkur, estetik did va original asarga sadoqatni ham talab qiladi.

Asosiy qism.

She’riy tarjima yondashuvlari:

She’riy tarjimada bir nechta yondashuvlar mavjud. Tarjimada asosiy uchta yondashuv ajratiladi: literal (so‘zma-so‘z), erkin va adekvat tarjima. Har bir yondashuvning afzalliklari bilan bir qatorda, cheklovlari ham mavjud. Masalan, literal tarjima she’r ohangini yo‘qotadi, erkin tarjima esa muallifning ruhidan uzoqlashishi mumkin[2].

So‘zma-so‘z (literal) tarjima: bu uslubda tarjimon asarning leksik-ma’noviy mazmunini iloji boricha aniq yetkazishga harakat qiladi. Biroq bu holatda she’rning badiiy jozibasi yo‘qolishi mumkin.

Erkin tarjima: bu uslubda tarjimon asar mazmunini saqlagan holda, uni o‘z uslubida qayta yarata oladi. Bu holat badiiy jihatdan kuchli bo‘lsa-da, ba’zida muallifning ruhiy olami va fikrlaridan uzoqlashish xavfi mavjud.

Adekvatchilikka asoslangan tarjima: bu holatda tarjimon mazmun, shakl va estetik elementlar o‘rtasida muvozanat saqlashga intiladi. Ko‘pchilik tarjimonlar aynan ushbu yondashuvni maqsadga muvofiq deb hisoblaydilar.

She’riy tarjimada muammo tug‘diruvchi omillar:

She’riy tarjima jarayonida quyidagi asosiy muammolar uchraydi:

She’riy tarjimada majoziy ifodalar, idiomalar, metaforalar bevosita tarjima qilinmaydi. Ularni ma’nodoshlik asosida talqin qilish zarur. Shuningdek, qofiya va ritmni moslashtirish — tarjimonning eng murakkab vazifalaridan biridir[3].

Leksik-semantik tafovutlar: turli tillardagi sinonimlar, idiomatik ifodalar va metaforalar tarjimada bevosita o'girilmaydi. Masalan, ingliz tilidagi "heart of stone" iborasi o'zbek tilida "qattiqqo'l" deb tarjima qilinadi, ammo badiiy obraz to'liq yetkazilmaydi.

Qofiya va ritm muammosi: o'zbek tilida yaratilgan she'rlar ko'pincha ohangdorlikka boy bo'ladi. Ularni, masalan, rus yoki ingliz tiliga tarjima qilganda, qofiya saqlanishi qiyinlashadi. Shu sababli ba'zida mazmun yoki ohangdan birini qurbon qilishga to'g'ri keladi.

Ma'daniy konnotatsiyalar: har bir she'r muayyan ijtimoiy-madaniy kontekstga ega. Masalan, Alisher Navoiy she'rlarida ishlatilgan tasavvufiy terminologiya yoki Sharqona ramzlar (gul, sham, shabnam) G'arb o'quvchisi uchun tushunarsiz bo'lishi mumkin.

She'riy tarjimada grammatik qiyinchiliklar va muammolar — bu tarjima jarayonida asl she'rning grammatik tuzilishini ma'noli va estetik jihatdan to'g'ri yetkazishdagi murakkabliklardir. Quyida ushbu muammolarning asosiy turlari keltirilgan:

1. So'z tartibi

She'riy matnlarda so'z tartibi erkinroq bo'lishi mumkin, ayniqsa badiiy ta'sirni kuchaytirish maqsadida. Biroq tarjimada bu erkinlik grammatik noto'g'riliklarga olib kelishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi teskari so'z tartibini o'zbek tiliga tabiiy tarzda o'girish qiyin.

Misol: "Bright is the moon" — "Oy yorqin" emas, balki "Yorqin oy" tarzida tarjima qilinishi lozim.

2. Zamon va fe'l shakllari

She'rlarda zamonlar poetik maqsadda o'zgartiriladi. Ba'zan hozirgi zamonda yozilgan voqealar o'tmishdagi his-tuyg'udek tasvirlanadi. Bunday hollarda grammatik moslikni saqlash bilan birga poetik ohangni yo'qotmaslik muhim.

3. Olmoshlar va aniqlik

Asl she'rda anglatilgan shaxs yoki narsa aniq bo'lmasligi mumkin, tarjimada esa bu noaniqlik grammatik jihatdan noqulaylik tug'diradi. Ba'zan tarjimon tushunarsizlikni oldini olish uchun olmoshlarni almashtiradi, bu esa she'rning ifoda uslubiga ta'sir qiladi.

4. Qisqartmalar va sheva

She'riy matnlarda grammatik qisqartmalar (masalan, "o'er" = over) yoki shevaga xos shakllar ishlatilishi mumkin. Ularni tarjima qilishda grammatik muvozanatni saqlash, ayni paytda poetik rang-baranglikni yetkazish lozim.

Ritm va ohangga ta'sir qiluvchi grammatik o'zgarishlar

Ba'zan grammatik to'g'rilikni saqlash uchun satrning ritmi buziladi. Bu esa she'rning musiqiyligi va estetik ta'sirini kamaytirishi mumkin.

Alisher Navoiy she'riyatining tarjima misollari:

Alisher Navoiy asarlarini tarjima qilish she'riy tarjimaning naqadar murakkab ekani haqida aniq tasavvur beradi. Masalan, uning quyidagi baytini olaylik:

Ko'nglumda yong'in boru, ko'zlarimda yosh,

Menga bu holim bilan nima derdin, ey qosh.

Ushbu baytda ko'ngil – yurak, ko'z – ruhiy ahvol belgisi sifatida ishlatilgan. "Yong'in" – ichki iztirob, "yosh" esa ko'z yoshlari orqali tashqi ifoda. Ushbu baytni ingliz tiliga tarjima qilgan tarjimonlar mazmuniy jihatdan quyidagicha yondashgan:

My heart is burning, my eyes are weeping,

With such a state, what could you say to me, darling?[4]

Bu tarjimada mazmun yetkazilgan bo'lsa-da, asl baytdagi ohang, qofiya va Sharqona lirik noziklik to'liq saqlanmagan. Bu esa she'riy tarjimada muvozanatga erishish naqadar qiyinligini ko'rsatadi.

Zamonaviy she'riyat tarjimasida yuzaga keluvchi yangi muammolar:

Zamonaviy she'riyatda qo'llaniladigan intertekstual havolalar, slenglar va postmodern obrazlar tarjimini yanada murakkablashtiradi. Tarjimon zamonaviy kontekstni ham bilishi lozim[5]. Zamonaviy o'zbek she'riyatining ingliz, rus, fransuz tillariga tarjimasi jarayonida yangi muammolar yuzaga chiqmoqda. Jumladan, postmodernist obrazlar, intertekstual aloqa, she'r ichidagi iqtiboslar va zamonaviy sleng ifodalar tarjimada yo'qolib ketadi. Shuningdek, she'riyatda muallifning shaxsiy uslubi (stilistika) ham tarjimon tomonidan osonlik bilan ko'chirib bo'lmaydi. Shuning uchun zamonaviy adabiyotda tarjima ko'proq "ijodiy qayta yaratish" deb qaralmoqda.

Tarjima nazariyasida she'riy tarjima:

Tarjima nazariyachilari — R. Yakobson, E. Nida, G. Toury, A. Lefevere singari olimlar she'riy tarjimaga alohida yondashuvlar taklif etgan. Jumladan, Yakobson "she'riy tarjima asliyatning estetikasini ekvivalent usullar bilan o'tkazish" deb ataydi. Roman Yakobson she'riy tarjimini boshqa til vositalari bilan estetikaning qayta ifodalanishi deb ta'riflaydi. André Lefevere esa tarjimonni ijodkor sifatida ko'radi va tarjimini "madaniy adaptatsiya" jarayoni deb hisoblaydi. Lefevere esa tarjimonni "ijodkor muallif" sifatida ko'radi va tarjimini o'ziga xos yangi badiiy matn deb ta'riflaydi.[6].

Xulosa

She'riy tarjima bu — matnni boshqa tilda takrorlash emas, balki uning ruhini, estetik tuyg'ularini, badiiy nozikliklarini qayta yaratishdir. Tarjimon bu jarayonda ijodkor sifatida ishtirok etadi. U til, madaniyat va adabiy tafakkur o'rtasida ko'prik vazifasini bajaradi. She'riy tarjima — bu faqat tilshunoslik emas, balki san'at, estetik tafakkur va madaniy mushohada bilan bog'liq murakkab jarayondir. Bu jarayonda tarjimon ijodkorlik, original asarga sadoqat va o'quvchi ehtiyojlarini uyg'unlashtirishga intiladi. She'riy tarjimaning muvaffaqiyati — faqat matnni tarjima qilish emas, balki she'r ruhini, estetik jozibasini boshqa tilda qayta yaratishdir. Shu sababli, tarjimonlar nafaqat lingvist, balki san'atshunos va adib bo'lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimov, Sh. (2008). Tarjimashunoslikka kirish. Toshkent: O'zR FA nashriyoti.
2. Nida, E. A. (1964). Toward a Science of Translating. Leiden: E. J. Brill.
3. Ganieva, Z. (1999). "She'riy tarjimada adekvatlik muammolari", Filologiya masalalari, 3(14), 45–50.
4. Karimov, M. (2012). Navoiy asarlarini tarjima qilish muammolari. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Toury, G. (1995). Descriptive Translation Studies and Beyond. Amsterdam: John Benjamins.
6. Lefevere, A. (1992). Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame. London: Routledge.